

Bu çalışma, 5–9 Eylül 2012 tarihleri arasında İzmir Karaburun’da düzenlenen

“**kapitalizmin kısılcacında doğa – toplum – teknoloji**” temalı

7. Karaburun Bilim Kongresi’nde sunulmak üzere hazırlanmıştır.

Kongre sırasında bildiri dinleyenlerin önceden okumuş olarak tartışmalara katılabilmesi için bu formatta web sitemizde yayımlanmıştır.

Atıfta bulunabilmek için yazar(lar)ın iznine başvurmanızı rica ederiz.

Karaburun Bilim Kongresi Düzenleme Kurulu

26.08.2012

“AMİK GÖLÜ’NE TEYYARE KONDU”

Doğa – Toplum – Teknoloji Üçleminde Bir Doğa Cinayetine Tanıklık

Muharrem GÜNEŞ*
Murat TEK*
Eylem BEYAZIT**

ÖZET

Teknolojinin bu denli kutsandığı bir başka yüzyıl olmuş mudur? Kapitalizmin zaferini teknolojinin yükselişine bağlayanlar, geleceğin nasıl şekilleneceği konusunda sadece “bugünü” yaşamaktadırlar. Onlar için “dün”, artık para etmediği için üzerinde durulmasına gerek bile duyulmayan tarihsel bir yığın. Kapitalist süreçte teknolojinin bu kadar “kutsiyet” kazanmasının en önemli faturası, hiç şüphe yok ki doğa üzerinden insanlara çıkarılmaktadır. Dokunulamaz, engellenemez, tartışılmaz dayatmalarla kendini yok eden bir sürecin ortağı olmaya zorlanmaktayız. Her düzeydeki “tanıklıklarımız”, yazılmadan, çizilmeden yok olmakta.

Amik Gölü, Hatay’da Amik Ovası’nın ortasında yüzlerce uygarlığa tanıklık etmiş bir göl iken kurutulmuş, sonrasında ÇED raporları görmezden gelinerek, olmadı “delinerek” üzerine bir havaalanı inşa edilmiştir. Kenti havayolu üzerinden pazarlama kaygısı o hale gelmiştir ki, havaalanını istemeyenler kamuoyu gözünde “vatan haini” olarak nitelendirilmiştir. Göl yaklaşık 40 yıl sonra yağışlarla beraber kendini, üzerindeki binlerce tonluk beton örtüye rağmen, yeniden ortaya çıkarmıştır.

Çalışma, söz konusu doğa cinayeti sürecini, kapitalizmin doğayı nasıl kuşattığı çerçevesinde, bir örnek olay olarak Amik Gölü ve üzerine yapılan havaalanı konusunu irdelemektedir. Amaç, bir doğa cinayeti tanıklığının tüm yönleriyle kayıt altına alınmasını sağlamak ve yeni tanıklıklar açısından farkındalık yaratmaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğa, Kapitalizm, Kent Pazarlama, Amik Gölü, Amik Ovası.

Giriş

“İdeoloji Öldü, Yaşasın Teknoloji!”

Doğa, müdahaleye her zamankinden daha açık bir durumdadır. Müdahaleye alabildiğine açık ve kârlı bir alan olarak doğayı, eğerek, bükerek, yeniden yeniden ticarileştirerek kapitalizmin emrine/oluruna bırakma süreci sürmektedir. “İdeoloji bitti, tarih bitti” tartışmaları ne yazık ki “doğa bitti” üzerinden yapılmaktadır. Kapitalizmin zaferini ilan edenlerin en önemli akli dayanaklarından biri teknolojinin sınır tanımaz gelişimi ve etkisidir demek yanlış olmaz.

Teknolojinin kutsanması, aslında kapitalizmin kutsiyetleştirilmesinin bir sonucudur. Görünmez bir tanrının yerini artık “görünür” bir teknoloji almıştır. Teknoloji adamları modern rahipler/din adamları gibiler. Kutsal kitapları bilgi işletim sistemleri, yazılım sistemleri. Klasik din olgusu bizi bir sınır içinde tutmak isterken, teknoloji böylesi yapay ve

* Doç.Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay.

* Doç.Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Hatay.

** Uzm., Süleyman Demirel Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Programı, Isparta.

“yapılı” sınırların ötesinde bir hayat/cennet vaat etmektedir. Teknolojinin itici gücü kapitalizmdir ve bu açıdan kaçınılmaz bir çatışma vardır. Sınırsız bir güç ve hayat biçimi vaat eden teknoloji ve sınırlı doğa çatışması.

Kapitalizm doğa üzerinden yeni dini teknoloji ile insanı yeniden tanımlıyor. Doğa kaldıracı olmadan kapitaliz, doğayı sallayamayacağını, eğip bükemeyeceğinin farkındadır. Kuşkusuz yeniden tanımlanan insan değil. Devlet dediğimiz “iç kaleleri” ve bürokrasi dediğimiz “kuleleri” de yeniden tanımlamaya çalışılmaktadır.

Doğa üzerindeki bütün uygulama ve tasarruflarda ihale ise karar vericilere kalıyor. Karar vericiler üç aşamalı bir süreçten geçmektedir. Birinci aşamada karar vericiler bir tür “sarhoş erdemliliği” içindedirler. Akıl tutulur. “Her şey güzel olacaktır”, “itiraz eden varsa vatan hainidir, servet düşmanıdır”, “yüzyıla ayak uydurmak gerekir”. Bu aşamada karar vericiler için en önemli şey “az zamanda büyük işlere imza atarak”, idari, siyasi vb çıkarlar elde etmektir. İkinci aşama ise, “biz yaptık” dönemidir. Karar uygulanmıştır ve artık sonuçlara bakılır. Bu aşamada karar vericiler verdikleri karardan “ekmek” yemeye başlarlar. Üçüncü aşama ise, suça ortak bulma aşamasıdır. İnkâr ve kabul arasında, sorumluluğu başkalarına, başka “durumlara” yıkma dönemidir. Karar vericiler yıllar geçtikçe, doğa üzerindeki uygulamaların olumsuz sonuçlarını gördükçe, kendileri dışında sorumlu arama telaşı yaşamaya başlarlar.

Doğayı “aşırın”/“aşındıran” teknoloji değil aslında. Teknolojinin kullanım amacı ve biçimidir. Yeniden hatırlamakta yarar var. Teknoloji, kapitalizmin işlevsel bir kaldıracı olarak doğa üzerinde güçlü bir tahakkümü zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bir hesaplaşma içine girilecekse, bu hesaplaşma sağa sola sapmadan doğrudan kapitalizmin doymak bilmeyen iştahı üzerinden yapılmalıdır.

Kapitalizmin doğa üzerindeki bitmek bilmeyecek müdahalesine ve uygulamalarına bakmak bu açıdan önemlidir. Teorinin ötesinde somut elle tutulur değerlendirmeler yapmamıza olanak tanıyor bize bu uygulamalar, daha doğrusu müdahaleler. HES örnekleri, nükleer santrallerin inşası ya da bu çalışmada konumuz olan Amik Gölü’nün kurutulması. Çevresel etkileri ve kurutulan göl üzerine havaalanı yapılması örnek olayı sürecin işleyişi ve işleyişin dinamikleri konusunda önemli ipuçları veriyor. Hemen söylemeliyiz ki, kapitalizm yapılı çevre olmadan yaşayamaz. Yapılı çevre üzerinden para kazanabileceğimiz her türlü ticaret ve pazar olanaklarını içine alan bir süreçten söz ediyoruz aslında.

Çalışma, Amik Ovası ve Amik Gölü’nün geniş bir tanıtımına değinmekle işe başlamaktadır. Amik Gölü’nün kurutulma süreci ve çevresel etkilerine değinildikten sonra, kurutulan Amik Gölü’ne havaalanı yapılması ve bunun çevresel etkilerinin değerlendirmesi ile çalışma son bulmaktadır. Çalışmaya, sunuş sırasında, özellikle 2012 yağışlarından sonra eski Amik Gölü’nün yeniden ortaya çıkmasını ve havaalanının sular altındaki görüntülerini resimleyen slaytlar eşlik edecektir. Kısacası, bu çalışma demir çağında oluşan bir gölü uzay çağında nasıl yok ettiğimizin bir tanıklığıdır.

Hatay, Amik Ovası ve Amik Gölü Üzerine...

Akdeniz iklim bölgesinin doğu ucunda kıyıda 22 km. kadar içerde olan kentin denizden yüksekliği 85 m.dir. Kuzeyde Amanos Dağları (Nur Dağları) ile güneyde Kel Dağ (Cebel-i Akra) arasında kalan, Aşağı Asî Vadisi’nin başlangıcında Kel Dağı’nın kuzeydoğusunda 440 m. rakımlı Habib-i Neccar Dağı’nın eteklerindedir. Kentin kuzeydoğusuna doğru gelişen ve Hatay çöküntü alanının ortasında yer alan Amik Ovası zirai potansiyeli çok yüksek kalın bir alüvyal toprak tabakası ile kaplı olup aynı zamanda ilin en büyük toprak düzlüğünü oluşturur (ATSO, 2010:8).

Hatay, Türkiye'nin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Araştırmacılar, eldeki bilgilere göre yörenin iskân tarihinin M.Ö. 100.000'li yıllara rastlayan orta paleolitik döneme kadar uzandığını ifade edilmekte olup; bunun 2,5 milyon yıl öncesine kadar uzanabileceğini belirtmektedirler. 1954-1966 yılları arasında Altınözü, Şenköy, Antakya ve Çevlik'te yapılan araştırmalarda elde edilen ve M.Ö. 100000-40000 yılları arasında tarihlenen bulgular orta paleolitik dönem özellikleri taşımaktadır. Yine Yayladağı-Kışlak civarında ve Çevlik-Kanal mağarasında, M.Ö. 40.000-11.000 yılları arasında tarihlenen üst paleolitik döneme ait araçlar ve insan kalıntılarında Homo Sapiens Çevlikensis'ten kalma kemikler bulunmuştur. Bu mağaralarda insan yaşayışının Milattan sonraki yıllara kadar sürdüğü tahmin edilmektedir.

Bölgede Cüdeyde, Hamam Vadisi, Çatalhöyük, Atçana, Tainat gibi höyüklerde değişik zamanlarda yapılan kazı ve araştırmalarda elde edilen buluntulardan (çanak-çömlek, kadın figürleri, ağırşak, boncuk, süs eşyaları, dörtgen planlı büyük kerpiç ev duvarları -taş temel üzerinde kerpiç duvar-, maden gereçler, orak, bıçaklar, taş mühürler, iğneler, deliciler, baltalar, mızrak uçlar ve Kırıkhan sınırları içinde bulunan dolmenler...gibi) Hatay yöresinin neolitik, kalkolitik dönemlerde ve Tunç Çağı'nda yaygın ve hareketli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra yapılan araştırmalar ise, bu çağlar boyunca Amik Gölü'nün bazen daha geniş alanlara yayıldığını, bazen da kuruyup göl sahasının uzun yıllar ova halinde kaldığını, Asi Nehri'nin zaman zaman yatak değiştirdiğini göstermiştir.

Amik Ovası, Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda, Antakya-Kahramanmaraş grabeninin en güneyinde yer alır. Ovanın kuzey-güney uzunluğu 80-90 km, doğu-batı genişliği 2-35 km, yükseltisi ise 80-250 m. arasında değişir. Ova, batıda kuzeydoğu-güneybatı uzanışlı Amanos Dağları (2250 m), doğuda aynı doğrultuda uzanış gösteren Kurt Dağları ve Suriye Platosu (82 m), güneyde Kuseyr Platosu, Habibineccar Dağı (509 m) ve Antakya-Samandağ grabeni (0-80 m), kuzeyde ise Kırıkhan yakınlarındaki bazalt akıntıları tarafından sınırlandırılmıştır. Ova, aynı zamanda Antakya- Samandağ grabeni içinde yer alan Asi Nehri ile Akdeniz'e açılmaktadır (Erol, 1963; Korkmaz ve Gürbüz, 2008; Korkmaz, 2009; Pamir, 2009).

Amik Ovası, batı yönünde Toros silsilesinin bir kolu olan Amanos dağları ile Kuzey yönünde Karasu Vadisi ve Maraş Ovası ile çevrilidir. Doğu yönünde ise 100-500 metre arasında yüksekliğe sahip tepeler ve Suriye sınırları içindeki Kurt dağı silsilesi, Afrin çayı vadisi ile sınırlanan ova; Güney yönünde Asi vadisi ve Kel dağı masifinin çıkıntıları ile çevrilidir. Bu çerçeve içinde ova, kenarları girintili çıkıntılı bir üçgene benzemektedir. Ovanın kuzey kısmı, güneyine nazaran daha yüksektir, dolayısı ile genel eğimi de kuzeyden güneye doğrudur. Ovanın tam ortasında, bugün tamamen kurutulmuş olan Amik gölüne ait bir çukurluk bulunur. Ova burada 80 m'ye kadar alçalır (Çalışkan, 2002). Geoarkeolojik verilerden elde edilen bilgilere göre Amik Gölü'nün Demir Çağında oluştuğu tahmin edilmektedir (Yener, 2009:317).

Hatay'da bugün önemli ve büyük göl yoktur. Geçmişte ilin en büyük gölünü Amik Gölü oluşturmaktaydı. Amik Gölü'nü kurutma ve taşkın koruma işlemlerine 1940 yılında başlanmış, konu ile ilgili olarak DSİ Genel Müdürlüğü'nce 1966 yılında IECO (International Engineering Company) firmasına "Amik Geliştirilmesi, Amik Gölü Projesi Teknik ve Ekonomik Fizibilite Raporu" hazırlanmıştır. Proje uygulanarak 1953-1958 yılları arasında Amik Gölü'ne boşalan Muratpaşa, Afrin, Karasu çaylarının eski yatakları iptal edilerek, yeni fezeyan kanalları açılmak suretiyle göle bağlanmıştır. İl içerisinde birkaç küçük göl bulunmaktadır. Gölbaşı Gölü, Yenişehir Gölü ve Sultaniye Gölü bunlar arasında yer alır (HİMEM, 2009:79).

Amik Gölü, Antakya-Kahramanmaraş grabeninin en güneyini oluşturan Amik Ovası tabanında yer almaktaydı. Amik Gölü'nün beslenme alanı 6.600 km²'dir. Gölün fazla suları 12 km uzunluğa sahip Küçük Asi Çayı aracılığıyla Asi Nehri'ne drene edilmekte idi (DSİ,

1958:70). Amik Gölü sığ bir göl olduğu için alanı beslenme rejimine bağlı çok hızlı bir değişim göstermekte; gölün su seviyesi genelde 80–81 m arasında değişmekteydi. Ancak minimum seviye 1949 yılında 9,40 m, maksimum seviye ise 1953 yılında 83,40 m olarak ölçülmüştür (DSİ, 1958:25). Göl seviyesindeki bu değişim, göl ve çevresindeki bataklıkların boyutlarının farklı şekillerde belirtilmesine yol açmıştır. Türkmen'e göre (1937) göl alanı, 89 km² olup taşkın zamanlarında bu alan 220 km²'yi bulmaktadır. Herzog (1954) ise göl alanının 100 km² olduğu bilgisini verir. 1950'li yıllarda ise göl ve çevresindeki bataklıkların toplam alanı 31.000 ha'dır. Bu alanın 9.000 ha'ı göl, 22.000 ha'ı ise bataklıklardan oluşmaktaydı (DSİ, 1958:2; Çalışkan, 2008: 25).

Amik Gölü ve çevresindeki bataklık alanları, beslenmenin fazla olduğu kış aylarında tek bir göl izlenimi verirdi. Beslenmenin en az olduğu yaz aylarında ise üç ayrı göl görüntüsü ortaya çıkardı. Bunlardan biri daimi göl, diğer ikisi ise daha çok bataklık özelliği gösterirdi. Daimi göl, diğerlerine göre daha derin ve büyük bir su yüzeyine sahipti. Aynı zamanda içinde saz ve kamışlar yetişmezdi. Bundan dolayı halk tarafından "deniz" olarak isimlendirilmiştir. Daimi göl alanı, kuzeydoğu ve güneydoğudaki bataklık alanlarından kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanış gösteren bir kum seti ile ayrılmaktaydı. Beslenmenin fazla olduğu dönemlerde gölün suları bu kum setini aşarak diğer göller (bataklıklar) ile birleşirdi. (Çalışkan, 2008: 25)

Ülkemizdeki ıslak alanların tahribatı daha çok 1950'li yıllarda başlamıştır (Demircan 2000). Sıtma hastalığını önleme şeklinde başlayan kurutma çalışmaları daha sonraki yıllarda tarım alanı kazanmak amacıyla devam etmiş, hiçbir planlama çalışması yapılmadan ve meydana gelebilecek olası sonuçları düşünülmez; Amik, Gavur, Emen, Ladik, Avlan, Kestel, Simav, Efteni ve Sugla gölleri ile Aynaz ve Karasız gibi önemli bataklıklar kurutulmuştur (Anonim, 2006; Uzun, 2008). Amik Gölü, anofel sivrisineğinin neden olduğu sıtma hastalığı ile mücadele etmek, Amik Ovası'ndaki tarım arazilerini taşkınlarından korumak ve tarım arazisi kazanmak amacıyla 1950'li yıllardan itibaren kurutulmaya başlanmıştır. Bu kurutma çalışmaları iki aşamada tamamlanmıştır. Birinci aşamada, daimi göl alanının sulama suyu sağlamak ve taşkın zararlarını önlemek amacıyla bir rezervuar alanına dönüştürülmesi ve Karagöl ile Sarısu bataklık alanlarının kurtulması planlanmıştır (DSİ, 1958; Ağca, 2011).

İkinci aşamadaki kurutma çalışmalarında ise gölün tamamen kurutulması hedeflenmiştir. Gölü besleyen akarsuların ova tabanında oluşturduğu bataklıklar kurutulduktan sonra, bu alanlarda sulu pamuk tarımı yapılmaya başlanmıştır. Bu durum, sulama sezonunda göle ulaşan su miktarının her geçen yıl azalmasına neden olmuştur. Hatta bazı kanallar tamamen kuruyarak Amik Gölü'ne su ulaştıramaz hale gelmişlerdir. Böylece 1958 yılı sonrasında gölün su seviyesi düşmeye ve alanı küçülmeye başlamıştır. 1960 yılına gelindiğinde, göl ve çevresindeki bataklıkların toplam alanı 70 km²'ye düşmüştür (DSİ, 1965). Ortaya çıkan bu gelişme, ilk defa gölün tamamen kurutulabileceği düşüncesini gündeme getirmiştir. Bunun için gölü besleyen akarsuların ova tabanındaki yatakları kanallara alınarak doğrudan Küçük Asi Çayı'na bağlanması hedeflenmiştir. Bunu gerçekleştirmek için çalışmalara 1973 yılında başlanmıştır. Yaz aylarında göl suyunun çekilmesinden de yararlanılarak yeni kanallar açılmış ve bu kanallar aracılığıyla gölü besleyen akarsular doğrudan Asi Nehri'ne ulaştırılmıştır. Kurutma çalışmaları 1975 yılında tamamlanarak göl tamamen haritadan silinmiştir (Çalışkan, 2008:25; Ağca, 2011). Kurutma işlemi sonucunda elde edilen zirai verimi yüksek topraklar çiftçilere dağıtılarak tarıma açılmıştır. (Anonim, 2012). Son 40 yıl içerisinde, yaklaşık 1,3 milyon hektarlık sulak yaşam alanı tahrip edilmiş ve kilit ekosistem fonksiyonları kaybedilmiştir (örneğin Amik Gölü, Avlan Gölü, Sığla Gölü, Kestel, Gavur, Yarma, Aynaz, Hotamış, Eşmekaya sazlıkları). (CEM, 2010: 213).

Amik Gölünün Kurutulmasının Etkileri

Antakya Merkez ilçe sınırları içerisinde bulunan Amik Gölü, 1950' li yıllarda; taşkınları önlemek, sıtma hastalığını kontrol altına almak ve topraksız çiftçilere toprak temin edilmesi amacıyla kurutulmaya başlanmış 1986 yılına değin bu çalışmalar sürmüştür. Bu kurutma ekolojik dengede bir takım sorunlar oluşturmuş, bunun sonucunda (Sayın, 2006: 21);

- Çevreden gelen sel suları için rezervuar işlevi gören göl yatağı, ovada taşkınlara sebep olmaktadır. Hatta halen, şiddetli yağışlarda sular, ovanın geniş bir alanını kaplayarak zarara yol açabilmektedir.

- Bölge, göçmen kuşlarının göçüş yolu üzerinde bulunduğundan, bir çok kuş türünü barındıran Amik Gölü bu özelliğini kaybetmiştir.

Gölün kurutulması sonucunda ortaya çıkan alan 1949-59 yılları arasında Antakya, Kırıkhan, Kumlu, Reyhanlı ve Hassa ilçelerindeki 7.645 topraksız yada yetersiz toprağı olan çiftçilere başlangıçta ortalama 4 ha büyüklüğünde, ilerleyen dönemlerde 1-2 ha olarak dağıtılmıştır. Bu tarihten sonra süren ıslah çalışmaları sonucu ortaya çıkan 100 ha büyüklüğündeki alan ile, 1966 yılında Bakanlar kurulu kararı ile Suriye uyruklu gerçek ve tüzel kişilere ait taşınır ve taşınmazlara el konulması üzerine ortaya çıkan tarım arazileri 1974, 1985 ve 1989 yıllarında topraksız çiftçilere 1'er ha olmak üzere hazinece kiraya verilmiştir. Bu kiralama işlemi halen devam etmektedir.

Amik Gölü kurutulduktan sonra ovanın ekolojisine pek de uygun olmayan arazi kullanım ve ürün deseni ortaya çıkmıştır. Kurutma öncesi, göl, bataklık, otlak, bağ-bahçe, sulu ve kuru tarım alanlarından oluşan arazi deseni, kurutma sonrası sulu, kuru ve bağ-bahçe tarım alanları sekline dönüşmüştür. Kurutma öncesi sulu tarım alanlarında daha çok pirinç, kuru tarım alanlarında ise buğday yetiştirilmekteydi. Kurutma sonrası, kuru tarım alanlarında yine daha çok buğday, sulu tarım alanlarında ise ovanın en önemli su kaynağı yok edilmesine rağmen kurak devrede su ihtiyacı fazla olan pamuk ve mısır yetiştirilmeye başlanmıştır. Amik Gölü kurutulduktan sonra 650.000 dönüm olan pamuk ekim alanı bugün su yetersizliğinden dolayı 350.000 dönüme düşmüştür. Bununla beraber buğday ekim alanı 600000-650000 dönüm, mısır birinci ürün 80000-90000 dönüm, mısır ikinci ürün ise 100000-150000 dönüm arasında değişmektedir (Tarım İl Müdürlüğü, 2008). Ovada yoğun olarak tarımı yapılan bu bitkilerin kurak devrede ihtiyacı olan su, yağış ve yüzeysel sularla karşılanamadığı için yer altı suyundan yararlanma yoluna gidilmiştir. Bugün Amik Ovası'nda elektrik aboneliğine göre 6163 (Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi-TEDAŞ, 2008), ruhsat sayısına göre ise 3010 kuyu (Rapor, 2008), bunun iki katı kadar da ruhsatsız kuyu olduğu tahmin edilmektedir. Yer altı suyunun bu şekilde plansız ve aşırı derecede sulamada kullanılması, taban suyu seviyesinin her geçen yıl düşmesine yol açmıştır. Kurutma öncesi 1-2 m derinlikte olan taban suyu seviyesi, ovadaki çiftçilerin verdiği bilgilere göre bugün 250-300 m'lere kadar düşmüştür. Buna bir de son yıllarda küresel ısınmaya bağlı sıcaklık artışı ve yağış miktarındaki azalmanın eklenmesi, yaşanan su sıkıntısının boyutunu daha da artırmıştır. (Korkmaz, 2009).

Çevresel Etkiler

Amik Gölü'nün kurutulması ile birlikte iklimi değişen Hatay'da yağışlar düzensizleşmiş, bu da zaman zaman büyük sellere yol açmıştır. Aynı zamanda Amik Ovası'nın su rejim dengesi de bozulmuştur (Ağca, 2011).

Amik Gölü, Afrika'dan başlayıp kuzeyde Avrupa ve Asya'ya doğru olan kıtalar arası kuşların göç yolu üzerinde, kuşların konakladığı ve dinlendiği önemli birer istasyon görevini

yerine getirmektedir (Anonim 2011). Bu nedenle göl, yerli ve yabancı türlerden oluşan zengin kus popülasyonuna sahipti (Ağca, 2011).

Bu kuşlar arasında leylek, flamingo ve turna gibi büyük kuşlar da bulunmaktaydı. Ancak, kurutma sonrası kuş popülasyonu ve tür sayısı hızlı bir şekilde azalmıştır. Gölün kurutulması sonucunda, sadece burada yaşayan bazı kuş türlerinin de nesli tükenmiştir (Anonim 1991). Yine, Amik Gölü aynı zamanda zengin balık popülasyonuna sahipti. Bu durum yoğun balık avcılığını da beraberinde getirmiştir. Kurutma sonrası balıkçılık, sadece kurutma kanalları ile kurutulan göl ve bataklıkların kalıntılarında yok denecek kadar az düzeyde gerçekleştirilmektedir (Ağca, 2011).

Gölün kurutulması için açılan tahliye kanalları, yüzeysel suların çekilmesine ve taban suyu seviyesinin düşmesine neden olmuştur (Korkmaz 2008). Taban suyu seviyesinin düşmesi ile organik topraklar kurumaya ve bünyelerinde derin çatlaklar oluşmaya başlamıştır. Kuruyan ve çatlaklar nedeniyle bol oksijenle temas eden organik topraklar, özellikle yaz aylarında çeşitli nedenlerle yanmışlardır (Ağca, 2011).

Kurutma sonrası tarım arazisinde artış olmasına rağmen ürün miktarında istenilen düzeyde bir artış gerçekleşmemiştir. Çünkü, kurutma sonrası organik toprakların yanması, taşkınlar, su yetersizliği ve toprakların tuzlanması gibi nedenler, her yıl verimin azalmasına yol açmıştır. Amik göl alanının drene edilmesinden sonra, organik topraklardaki organik madde azalmaya başlamıştır. Yaklaşık 40 yıldır tarım kültürü altında bulunan topraklarda organik madde oldukça düşük düzeydedir. Şu anda Amik göl alanında sadece bazı topraklarda (comba serisi) organik madde yüksek (%20-22) düzeyde bulunmaktadır (Kılıç ve ark. 2004; Ağca, 2011).

Amik Gölü'nün kurutulması ile ortaya çıkan tarım arazilerinde en büyük sorun drenaj yetersizliği ve sulama suyu temin edilmesidir (DSİ 1989). Göl alanında eğimin yetersiz (%0-1) ve ayrıca Amik Ova'sının deniz seviyesinden 6 m. daha düşük olması; doğal tahliyeyi ve yüzeysel drenajı zorlaştırmaktadır. Eski Amik göl alanı içinden geçmekte olan taşkın kanallarında zaman zaman iyileştirmeler yapılmasına rağmen, drenaj çıkış ağız koşullarının yetersiz olması nedeniyle yağışlı dönemlerde su seviyeleri yükselmektedir. Yağışların çok fazla olduğu dönemlerde kurutulan göl alanı içinden geçmekte olan drenaj kanallarının taşması sonucu taşkınlar oluşmakta ve toprak yüzeyinde su birikerek yüzeysel drenaj sorununun yanı sıra yüksek taban suyu sorunu da ortaya çıkmaktadır. Drenaj sorununun bir nedeni de toprakların çok ince bünyeli olmasıdır (Kılıç ve ark. 2004). Eski Amik göl alanında 3174 ha. alanda yüzey drenaj, 3336 ha alanda ise taban suyu ve derin drenaj sorunu olduğu belirlenmiştir. Yine alanın 429 ha'lık kısmında taban suyu derinliği 120-150 cm, 149 ha'lık alanda taban suyu 90-120 cm, 2758 ha'lık alanda ise taban suyu derinliği 90 cm'den daha düşük olduğu saptanmıştır (DSİ 1983; Ağca, 2011).

Farklı zamanlarda eski Amik göl alanı topraklarında yapılan çalışmalarda, taban sularının tuz içeriklerinin oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir (DSİ 1965; DSİ 1983; DSİ 1988; Ağca ve Yalçın 2011). Yine, eski Amik göl topraklarının bazı bölümlerinde taban suyu seviyesinin oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Ağca ve Yalçın, 2011). Bundan birkaç yıl önce 70-80 m derinlikten su çıkarken, son zamanlarda kimi bölgelerde 350-400 metrede ancak su bulunabilmektedir (Ağca, 2011).

Devlet Su İşleri'nin (DSİ) resmi kayıtlarına göre; Amik Ovası'nda kayıtlı 2576 su kuyusu mevcuttur. Bu kuyulardan 99'u Devlet Su İşleri'ne aittir. Ayrıca, yaklaşık 6000 adet kayıtsız kuyu bulunduğu tahmin edilmektedir (Ödemiş ve Bozkurt, 2007). Ovanın kimi bölgelerinde yaklaşık 400 m. derinlikten çekilen yeraltı suyu, üretim maliyetleri üzerinde de önemli artışlara neden olmaktadır (Ağca, 2011). Kuyu sularının yoğun biçimde kullanılması ova topraklarında tuzluluk sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Ovanın toprak kalitesini

saptamak amacıyla sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar, eski Amik göl aynası topraklarında önemli ölçüde tuz birikiminin olduğunu ortaya koymaktadır Zayıf drenaj koşullarına bağlı olarak meydana gelen tuzluluk sorunu, ovanın %70'inin ağır bünyeli topraklardan meydana gelmesi nedeniyle, önemli bir sorun olarak görülmektedir (Ağca ve ark. 2000; Kılıç ve ark. 2004; Ağca, 2011).

Önemli bir sulak alan olan Amik Gölü ve benzeri sulak alanlarımız sağlık ve tarım amaçlarıyla kurutulmuş; fakat eski göl tabanının tuzlanması nedeniyle tarım amacıyla yeterince yararlanılmadığı gibi su dengesi de bozulmuş ve habitatı bu sulak alanlar olan birkaç endemik tür de tamamen tükenmiştir (Özgür, 1993:37).

Amik Gölü'nün tarım amacıyla kurutulması sonucu Türkiye için endemik bir tür olan yılanboyun'un (Anhinga melanogaster rufa) soyu da tükenmiştir (Akdur, 1997; UNEP-GEF, 2007; ÇOB, 2008). Son 50 yılda ülkemizde rastlanmamıştır. (Karataş, 2007: 32).

Ülkemizde 1950'li yıllar da sıtma hastalığını önleme şeklinde başlayan kurutma çalışmaları, daha sonraki yıllarda tarım toprağı kazanmak amacıyla devam etmiş ve bu yıllar arasında; dünyaca tanınmış Amik Gölü de dahil olmak üzere, Gavur, Emen, Ladik, Avlan, Suğla, Kestel, Efteni ve Simav Gölleri ile Aynaz ve Karasız bataklıkları kurutulmuştur. Pek çok sulak alanda da yapılan müdahaleler sonucunda ekolojik denge bozulmuştur. Ancak, bugüne kadar kurutulan 1 milyon 300.000 hektar civarındaki 11 sulak alandan (bu sayının yaklaşık üçte biri önemli kuş alanları sınırları içerisinde yer almaktadır) elde edilen arazilerin bir kısmında istenilen verim elde edilememiş, tuzlanma, turbiyerlerin yanması, rüzgar erozyonu gibi sebeplerle toprak verimsizleşmiştir. Ayrıca, bölgenin yağış rejiminde meydana gelen bozulmalar ve iklimsel değişimlerin yanı sıra, birçok canlı türünün neslinin tehlikeye düşmesi veya tamamen yok olması gibi telafisi mümkün olmayan sorunlar meydana gelmiştir. (WWF, 2008: 14).

Hatay Havaalanı ve Sorunları

"Gölün tam ortasına havaalanını yaptılar. Havaalanını su basmasın diye de yeni drenaj kanalları yaparak göl içini ve yeraltını öylesine boşalttılar ki, gölün intikamını başka türlü alabileceğini hiç hesaba katmadılar" (Aydal, 2010). Evet gerçekten 2012 sonbahar yağışları 2010 yılındaki bu saptamayı daha da doğrular bir seyir izledi. Havaalanı yapımına karşı çıkanları bir yerde doğrulayan bir gelişmeyle Amik Gölü yeniden canlandı ve dolayısıyla havaalanını su ile kapladı, üzerindeki binlerce tonluk beton örtüye rağmen.

"İnsan baskısı türlerin devamını zora sokan en büyük etkidir. Aşırı ve bilinçsiz avlanma, yaşama alanlarının (göllerin, bataklıkların kurutulması, baraj inşaatı ve orman kıyımı) yok edilmesi ve yasadışı hayvan ticareti bir çok canlı gibi kuşları da olumsuz etkilemiştir. Son yüzyılda insanların olumsuz etkisi sonucu sadece ülkemizde onlarca kuş türü sayıca çok azalmış ve 2 türün doğal hayatta nesli tükenmiştir. Meşhur Kelaynak, DDT'nin aşırı kullanımı sonucu yok olurken, Amik Gölü'nün kısa günün karı mantığıyla kurutulması sonucu Yılanboynu Türkiye'yi sonsuza dek terk etmiştir. Doğanın kurallarını çiğneyebileceğini ananlar, Amik Ovası'nda gözle görülür verim düşüşlerini ve yağış rejimi düzensizliklerini öngörebilselerdi belki de olayın gidişatı farklı olabilirdi. Mayıs 2001'deki 2 günlük yağışın Hatay ilini harabeye çevirmesini sadece yağışın fazla olması ile açıklayamayız." (Demirci, 2005:21).

Doğal ıslak alanların su kaynaklarının azalmakta olduğu ve çok önemli bazılarının – Sultansazlığı örneğinde olduğu gibi- kaybedildikleri ve tamamen kuruyup tüm özgün canlılarını yitirdikleri görülmektedir. Anadolu'da bazı endemik balık türleri artık ebediyen yok olmuştur. Sıtma salgını nedeniyle kurutulan Amik Gölü, Belevi Ovası gibi ıslak alanlar

zaman zaman tekrar geri dönmekte, çevresini yeni alan kullanım kararları nedeni ile olumsuz etkilemektedir. Manyas kuş gölü (cenneti) gibi kirlenme nedeniyle habitat özellikleri zayıflayan veya özelliğini kaybeden alanlar mevcuttur. Türkiye’de mevcut tüm ıslak ve alanlar belirlenmiş, büyük bir kısmı da çeşitli statülerde korumaya alınmış bulunmaktadır. Tüm bu alanlarla ilgili olarak bitkisel arıtım uygulamaları için çeşitli yöntemler ve materyaller geliştirilmiştir (Güney vd, 2008: 119).

ÇED Yönetmeliği teknik bir konudur. ÇED hazırlanırken o konunun teknik uzmanları bilimsel gerekçeler ortaya koyarak, ÇED olumlu kararı ya da ÇED olumsuz kararı almaktadırlar. Hukuki uyumsuzluk çıktığında da bilirkişilerden faydalanılmaktadır. Hatay, Amik Gölü yatağına havaalanı yapımının çevresel etki değerlendirmesinin olumlu bulunmasına ilişkin kararın iptali istemiyle açılan davada (bu havzanın göçmen kuşların konakladığı bir yer olması nedeniyle özel bir durumu vardı), havaalanı yapılmasına ilişkin bilirkişi incelemesi yaptırılmıştır. Bu raporlara dayanılarak da idari faaliyetin çevresel etkisinin önemsiz olduğuna karar verilmiştir. İdare Mahkemesi ise bu raporu yeterli görmemiştir. Mahkemeye göre: “Olayda, idarece hazırlatılan raporlar, her ne kadar hazırlandığı dönemde yürürlükte bulunan ÇED Yönetmeliği’nin geçici 4. maddesindeki ÇED raporunu hazırlayacak kişi alan ve uzmanlık kurallarına ilişkin şekil şartını taşıyor olsa da ÇED raporunun konusu, faaliyetin niteliği, etki alanı, çevrenin özellikleri, işletimin nitelik ve gereksinimleri, çevresel etki ve bu etkilerin önlenmesi ve azaltılması yöntemlerinin gerektirdiği uzmanlıktan yoksun olduğu görülen kişiler tarafından hazırlandığı sonucuna varılan bilirkişi raporu hükme esas alınmamıştır.” (Berberoğlu, 2006: 48).

Bir diğer kararda da Hatay, Amik Ovası’na havaalanı yapılıp yapılamayacağına ilişkin uyumsuzlukta, bu bölgenin göçmen kuşların geçiş yolu üzerinde olduğu belirtilerek, göçmen kuşlarla ilgili bir uluslararası sözleşmeye atıfta bulunularak karar verilmiştir. (Berberoğlu, 2006: 54).

Son Sözler

Amik Gölü’nü kuruttuk, ancak oluşturulan Amik Ovası’nı yönetemedik (Sav, 2007). Pire için yorgan yakmak, sivrisineklerle jitlek yapacak yerlerin sanıldığı kadar büyük alanlar olmadığı bir yana, yerüstü su kaynaklarının drenaj ve benzeri yöntemlerle kurutulması ekolojik dengeyi bozarak yalnızca sivrisinekleri değil tüm canlılığı yok etmektedir. Bunun en tipik örneği Amik Gölü kurutması / drenajıdır. Amik Gölü salt bu amaçla kurutulmuştur (Akdur, 1997: 59).

Sılay (1997) Amik Gölü’nün kurutulmasını milli bir kayıp olmasının yanı sıra milli bir ayıp olarak da değerlendirmektedir.

TBMM’de Hatay milletvekili tarafından Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı’na yönelik soru önergesine verilen yanıtta; yapımı süren Reyhanlı Barajı faaliyete geçene dek bu tip sorunların devam edeceği belirtilmektedir. Ayrıca benzer bir taşkın olayının gerçekleşmemesi için alternatif çözümler üzerinde de çalışıldığı ifade edilmiştir (TBMM, 2012).

Karar vericiler üçüncü aşamadadırlar. Olay taşkındır, doğal afettir ve bunun nerdeyse Amik Gölü’nün kurutulmasıyla ve de kurutulan göl üzerine havaalanı kurulmasıyla hiçbir ilgisi yoktur. Havaalanı kurulmadan önce eski Amik Gölü’nün yeniden oluşturulabileceği ve eski ekosistemine kavuşabileceğine dair fikirler tartışılıyorken, havaalanının yer seçimi

nedeniyle artık böyle bir olanak da ortadan kalkmıştır. İnsanlığın ortak mirası içinde gölleri de görmek gerekir. Sorumsuz karar vericiler ve onların tepelerindeki kapitalizmi bir yıkım gibi yaşayanlar, insanlığın ortak mirasından çok, günü kurtaran kararlarla kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadırlar.

Kaynakça

- Ağca, N. (2011), “Amik Gölünün Kurutulmasının Çevresel Etkileri”, Prof. Dr. Nuri Munsuz Ulusal Toprak ve Su Sempozyumu, 25-27 Mayıs 2011 Ankara. 147-152.
- AİGM, (2006), Antakya-Güzelburç Belediyesi Yerleşim Sahasına Ait Jeolojik ve Jeofizik Ön Raporu, Ankara: Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Deprem Araştırma Dairesi.
- Akdur, R. (1997), Sıtma Eğitim Notları, TC Sağlık Bakanlığı, Sıtma Savaş Dairesi, Üçüncü Bin yıla Hazırlanıyoruz.
- Anonim, (2006), “Amik Gölü”, Genç TEMA I. Ulusal Çevre Kongresi, 6–7 Mayıs 2006, Ankara.
- Anonim, (2012), <http://www.antakyarehberi.com/hataytarih/genelbilgi.htm>
- ATSO, (2010), Hatay Sosyo-Ekonomik Rapor-2010, Antakya: Antakya Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
- Aydal, D. (2010), “Vahşice yok edilen sulak alanlarımız” Ekovitrin (Aralık) 80-83.
- Berberoğlu, A. (2006), Çevre Hukukunun İdari Yargı Düzeyinde Uygulanması, Çevre Hukuku Sempozyumu, Çeşme 10-11 Nisan 2006, Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 45-56.
- CEM, (2012), Türkiye Ulusal Havza Yönetim Stratejisi, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, http://www.cem.gov.tr/erozyon/Files/faaliyetler/Ulusal_Havza_Stratejisi/Politika_Secenekleri.pdf
- Çalışkan, V. (2002), Amik Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, İstanbul Üniversitesi, SBE, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
- Çalışkan, V. (2003), “Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri”, Türk Coğrafya Dergisi, (41) 97-125.
- Çalışkan, V. (2008), “Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların, Modellerinin Oluşturulması” MKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (9) 20-37.
- ÇOB, (2008), Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı – 2007, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı.
- ÇŞB, (2011), Havzalarda Örneklem Noktası Belirleme ve Su Kalitesi İzleme Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü, Ölçüm ve İzleme Dairesi Başkanlığı, Çevre Referans Laboratuvarı, http://www.lab-cevreorman.gov.tr/download/havza_.pdf
- Demircan, S. (2000), “Tarih Boyunca Sulak Alanlar”, Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Demirci, B. (2005), “Kuş Gözlemciliği”, Kuşbakışı, (Kasım 2005) 19-21.
- DPT, (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Toprak ve Su Kaynaklarının Kullanımı ve Yönetimi, ÖİKR, Ankara: DPT Yayın No: 2718-ÖİK:671.
- DSİ, (1989), Amik Projesi Amik Gölü Düzenlemesi Planlama Drenaj Raporu. T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı DSİ Genel Müdürlüğü VI. Bölge Müdürlüğü. Proje No:1901, Adana.
- Güney, M.A. - Gülgün, B. - Türkyılmaz, B., Aktaş, E. (2008), “Doğal ve Yapay Islak Alanlar, Ekolojik ve Su Arıtım Yönünden Ülkemiz Koşullarında Kullanımları”, Su Tüketimi,

- Arıtma, Yeniden kullanım Sempozyumu, s. 115-121, Çevre ve Orman Bakanlığı, DSİ GM, DSİ I. Bölge Müdürlüğü, 3-4-5 Eylül 2008, İznik-Bursa,
- HİMEM, (2009), Hatay Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Stratejik Plan 2010-2014. <http://www.arge31.com/Files/Hatay%20C2%A6-1%20MEM%20Stratejik%20Plan%20C2%A6-.pdf>
- Karataş, A. (2007), Türkiye Kuşları, Kapadokya Atılım, (Temmuz-Ağustos) 31-35.
- Kılıçoğlu, O. (2006), “Göl’den Çöl’e Amik” 74-81. Ergun, Yaşar, (Edt) Hatay’da On Sıcak Gün, MKÜ Yayın No:19.
- Korkmaz, H. – Gürbüz, M. (2008), “Amik Gölü’nün Kültürel Ekolojisi”, Marmara Coğrafya Dergisi, (17-1) 1-26.
- Korkmaz, H. (2008), “Antakya-Kahramanmaraş Graben Alanında Kurutulan Sulak Alanların (Amik Gölü, Emen Gölü ve Gavur Gölü Bataklığı) Modellerinin Oluşturulması” MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (9) 19-37.
- Korkmaz, H. (2009), “Amik Ovasında Kurak Devre İle Buğday, Pamuk ve Mısır Tarımı Arasındaki İlişki”, MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (11) 56-68.
- Özelkan, E. - Uca Avcı, Z. D. – Karaman, M. (2011), “Investigation on draining of the Lake Amik and the related environmental changes, by using RS technology”, Remote Sensing and Geoinformation 20-29. <http://www.earsel.org/symposia//2011-symposium-Prague/Proceedings/PDF/Coastal%20Zones/4%20ok25-a2531%20Ozelkan%20Uca%20Damla.pdf>
- Özgür, H. (1993), “Doğayı Korumanın Gelişimi ve Nedenleri”, Ekoloji, Ocak-Şubat-Mart 1993, (6) 36-40.
- Pamir, H. (2009), “Alalakh’dan Anatiokheia’ya Hatay’da Kentleşme Süreci”, MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (12) 258-288.
- Sav, Ö. (2007), “Su Hakkı” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (68) 343-359.
- Sayın, S. (2006), Amik Ovası’nda Mekanizasyon Planlaması, Tarım Makinaları Edinim Olanaklarına İlişkin Veri Tabanı Oluşturulması ve Bunların Değerlendirilmesi Konusunda Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi, FBE, Tarım Makinaları Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.
- Sılay, M. (1997), “Kaybolan Cennet; Amik Gölü”, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, 2. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi, İstanbul, 4-5 Aralık 1997.
- TBMM, (2012), <http://www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-4160sgc.pdf>
- UNEP-GEF (2007), İçsu Biyolojik Çeşitliliği ve Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, UNEP / GEF Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini Uygulama Projesi, http://www.bcs.gov.tr/thematic/tematikalanlar.pdf/Icsu_09.07.2007.pdf
- Uzun, F. V. (2008), Kurutulan Amik Gölü’nün Yöresel Ekosistem Üzerindeki Etkileri, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- WWF, (2008), “Türkiye’nin 12 Ramsar alanı Değerlendirme Raporu 2008”, WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı).
- Yener, K. A. (2009), Alalakh (Tell Atchana) Çalışmaları, s. 315-332, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 31. Kazı Sonuçları Toplantısı, 25-29 Mayıs 2009, 2. CİLT, Denizli.
- Zor, M. - Şengün, M. T. (2002), “Amik Ovası’nın Hidrografik Özelliklerinde Meydana Gelen Değişmeler ve Bunun Sonucunda Ortaya Çıkan Sorunlar”, s. 338-343., Su Havzalarında Toprak ve Su Kaynaklarının Korunması, Geliştirilmesi ve Yönetimi Sempozyumu” 18-20 Eylül 2002, Antakya/Hatay.